

יהודה בן-פורת, תרע"ד-תשס"ח

יהודה בן-פורת ז"ל, מורנו ואהובנו, נולד בתשעה באב תרע"ד. יום הולדתו היה כפי הנראה הסיבה שהוריו בחרו בשם יהודה, שהרי על פי אמונת ישראל מלך המשיח, שעתיד להיוולד בתשעה באב, יהיה משבט יהודה. יהודה נפטר בכ' בתמוז תשס"ח, היום החרות בלבכות כיום פטירתו של חוזה מדינת היהודים, בנימין זאב הרצל. פרשת השבוע שבו הובא לקבורות הייתה פרשת מטות, אותה פרשה שהעניקה לנו שני מושגים חשובים של תקופת היישוב: חלוק וחלוציות. שילוב הזמנים ביום פטירתו וצירוף התכנים שהם מסמלים, מדהימים ומאפיינים את יהודה. עיקרם הקשר בין מסורת הדורות ובין המהפכה הציונית, ויסודם ההליכה בדרך ישנה-נושנה, ובה בעת הליכה בדרך חדשה לגמרי.

דבריו של ד"ר צבי צמרת, מנכ"ל יד יצחק בן-צבי, שהושמעו בבית ההספר בגבעתי-שאל, ירושלים, ביום כ' בתמוז תשס"ח, עם הבאתו של יהודה בן-פורת ז"ל למנוחת עולמים.

בפרשת מטות ביקשו להם בני גד וראובן את עבר הירדן לאחווה. משה קרא להם תחילה 'תרבות אנשים חטאים' וקבע כי הם דואגים לעצמם בלבד. אולם אחרי שגילו את כוונתם להיחלץ לפני בני ישראל ולהשתתף במלחמה בעבר המערבי של הירדן, הוא התרצה: ציווה את אלעזר הכהן, את יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לתת להם את ארץ הגלעד, והכיר בהיותם חלוצים. יהודה בן-פורת היה ללא ספק מבכירי החלוצים הציונים של ימינו, מאלו שבזכותם נבנתה החברה היהודית בארץ-ישראל וקמה מדינת ישראל. יהודה למד בצעירותו בשורה של ישיבות חרדיות, ביניהן ישיבת פוניבז' לצעירים (ברבות השנים נישאה אחותו הבכירה לרב יוסף שלמה כהנמן המוכר כראש ישיבת פוניבז' בבני-ברק). בתרצ"ג, כשהתקרב לגיל עשרים, עזב בלא ידיעת הוריו החרדים את הישיבה בקלם והצטרף להכשרה בחווה חקלאית בליטא. בתרצ"ד עלה ארצה. תחילה עבד בתל-אביב כפועל בניין ואף השתלם בשרכרות. כעבור זמן קצר הצטרף לחבורת חלוצים והיה ממקימי קיבוץ אשדות-יעקב, אשר מדרום לכינרת. בהיותו חבר קיבוץ נחלץ למשימות שונות: ערב מלחמת העולם השנייה הודריך בקיבוץ בית-הערבה, בתחילת מלחמת העולם התגייס לצבא הבריטי, ואחרי המלחמה היה בין הפעילים המרכזיים בהבאת שארית הפלטה של יהודי הולנד ארצה.

בימי היישוב כשאמרו 'חלוץ' התכוונו לאדם המבשר שינוי מהותי בתולדות העם והארץ, וכשקראו ליהודי 'חלוץ' היו משוכנעים כי הוא משלב את האישי, החברתי והלאומי. יהודה אכן עשה כל זאת, אך חוויות קשות שחווה בשנים הראשונות לקיומה של המדינה הותירו בו את רישומן. בראשית שנות החמישים חש, כמו רבים אחרים, את הקנאות המפלגתית ההרסנית ששררה בחברה הישראלית. הוא עמד אז בראש הפלג של אנשי מפא"י שבנה את אשדות-יעקב איחוד, בעוד אחרים, נאמני מפ"ם, בנו את אשדות-יעקב מאוחד. בשנות השישים חדל להאמין כי חלוץ חייב להיות דווקא איש התנועה הקיבוצית או איש ההתיישבות העובדת. בתשכ"ד עזב את הקיבוץ, ותחילה עשה כמה שנים כשליח הסוכנות בארצות-הברית. באותן שנים גם למד בישיבה יוניברסיטי. בקיץ תשכ"ט שב ארצה, עלה לירושלים והחליט להתיישב בה. הוא חי בירושלים – ובמידה רבה חי את ירושלים – כמעט ארבעים שנה. יושב ראש הכנסת קדיש לוז, שהכירו והוקירו מימיו בעמק הירדן, קרא לו להצטרף לצוות העובדים של 'יד יצחק בן-צבי'. בתחילת הדרך היה מנהל מחלקת ההדרכה של 'יד יצחק בן-צבי', ובשלהי תשל"א מונה לתפקיד המנהל הכללי.

יהודה בן-פורת המשיך להיות חלוץ גם ב'יד בן-צבי': חלוץ בחשיבה, חלוץ ביזמה, חלוץ של עשייה. טביעות אצבעותיו ניכרות עד היום בכל פינה מפינותיה של ה'יד'. הוא טיפח את שני מכוני המחקר: את 'מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח' ואת 'המכון לתולדות ארץ-ישראל ויישובה'. בעיקר פיתח את 'המכון לתולדות ארץ-ישראל ויישובה': הוא קבע את עקרונות השילוב בין המחקר האקדמי ובין הפעילות החינוכית-התרבותית במכון; הוא יזם את הקמת המרכזים האוניברסיטאיים של המכון בחמש אוניברסיטאות; הוא התווה את דרכה של הוצאת הספרים בשנותיה הראשונות; הוא האדיר את המחלקה להדרכה שעסקה בארגון סדרות של הרצאות וכנסים בכל חלקי הארץ; הוא הרחיב והעצים את פעילות החינוך לתלמידי בתי הספר (הממלכתיים), והיה ממקימי 'מרכז רחל ינאית בן-צבי' בעיר העתיקה. ידו הייתה בכול: באיתור מקורות הכנסה ובפיקוח על ההוצאות, בבחירת צוות העובדים ובקביעת משכורותיהם, בעיצוב ה'צריף' ובתכנון גן הפרחים. רבים זוכרים אותו בודק ומעיר בכל תחום – בשאלות עקרוניות ובדברים 'פעוטים'. פוסק בשאלות תוכן ובשאלות צורה, מכריע על גודל אותיות ועל רוחב גיליון דפוס, קובע את צבעה של מפת שולחן ואת עיצובה של עטיפת ספר. הוא מעולם לא בחל בשום עבודה: אפשר היה לראותו ב'יד' בשעת זריחה, ואפשר היה להיתקל בו עם רדת החשכה. תמיד היה לפניו, אך לא פעם ישב בעת הרצאות ודיונים בספסל האחורי. הוא נפגש עם גדולי הדור ולא היסס לברוק את חררי השירותים ולהרים ניירות בחצר.

זכיתי להכירו אחרי מלחמת יום הכיפורים, כאשר הקמתי וניהלתי את רשת ה'מכונים לחינוך יהודי-ציוני' במשרד החינוך והתרבות (מלי"ץ). אני זוכר איך היה נוהג לעבור מחדר לחדר בתוך משרד החינוך, כיצד היה נפגש עם ראשי מחלקות ומפיץ את שמה של ה'יד'. תמיד אחז בידו את 'מרכולתה' של ה'יד': ספר חדש, תכנית קורס או כנס. אני זוכר כיצד בא אליי בתשל"ה בגאווה (מוצדקת!) ובידו חוברת 'קתדרה' הראשונה, שערך יעקב שביט. הוא דיבר בשבח החוברת וניסה למכור לאנשי המכונים מינויים עליה. הוא סיפר אז כי מגמתו להביא לידי כך ש'קתדרה' תיקרא על ידי מתעניינים רבים ככל האפשר ולא רק על ידי מומחים-אקדמאים יחידים. כידוע משימתו צלחה: תוך שנים אחדות הייתה 'קתדרה' לכתב-העת המוביל בתחומה בארץ.

בעשרים וחמש השנים שעברו מאז פרישתו מניהול 'יד יצחק בן-צבי' היה בדרך כלל ספון בביתו. שעות רבות היה שקוע בקריאת ספרינו (שתמיד הקפדנו

לשלוח לו) ובמקביל התמיד בלימוד גמרא. בכל אותן השנים הוא בא ל'יד' רק פעמים ספורות, אך אחדים מאנשינו נהגו לעלות לרגל לביתו ולהיפגש עמו עד אחרית ימיו.

יהודה בן-פורת היה ללא ספק יהודי מזן נדיר, שאין רבים הדומים לו. הוא היה דמות מופת, אך לעתים קשה היה לשאת את תער ביקורתו. הוא היה ידען מופלג ובה בעת צנוע ועניו. הוא היה איתן בדעתו והשקפת עולמו הייתה מגובשת וצלולה, אך ידע לעודד אנשים צעירים. בדרך כלל החזיק את ה'מושכות' בידו, אך מדי פעם נתן לאחרים חופש פעולה (מסוים). הוא ללא ספק היה יצוק מחומר ייחודי ומיוחד. תמיד היה צוק גבוה, איתן וקשיח, אך גם פגיע ורגיש. דומה שהיה 'חרדי' ו'קיבוצניק' כאחד עד יומו האחרון.

מאות אנשי צוות 'יד יצחק בן-צבי' בעבר ובהווה ומאות אלפי האנשים שנהנו ונהנים משך השנים מפרות המוסד, לא תמיד ידעו עד כמה גדול החוב שהם חבים לו. אולם יודעי דבר יעידו: לא מעט מכל המפעל המפואר של 'יד בן-צבי' שהוקם לצד 'צריף הנשיא', קם עמו ובזכותו.

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.